

2 Konings 9-10: 'n Beoordeling van die Jehuvertelling as historiese bron

J H Breytenbach & J P Oberholzer

Universiteit van Pretoria

Abstract

2 Kings 9-10: An assessment of the Jehu narrative as a source of history

A document's value as a source of history is determined neither by the details it provides, nor by a contemporary date of origin, but by its nature. It is argued that 2 Kings 9-10 is a deuteronomistically edited version of an original Jehu narrative. The propagandistic nature of the original narrative as a legitimizing legend for the Jehu dynasty puts it out of contention as a reliable source of history.

1. INLEIDING

2 Konings 9-10 vertel kleurvol en gedetailleerd van die vernietiging van die koningshuis van Agab en die gepaardgaande magsoorname deur Jehu. Onder Ou-Testamentici word hierdie vertelling algemeen beoordeel as 'n waardevolle historiese bron (Timm 1982:136; Minokami 1989:7). Hierdie oordeel berus op hoofsaaklik twee kriteria: die detail wat in die vertelling gebied word en die tydsnabyheid van die vertelling aan die gebeure wat dit beskryf.

* Hierdie artikel is gebaseer op 'n hoofstuk van die proefskrif (1991), 'Die koningskap van Jehu: 'n Ondersoek na die moontlikheid van 'n verantwoorde historiese rekonstruksie'. Dit is ingedien onder promotorskap van prof dr J P Oberholzer, as deel van die vereistes vir die DD-graad (Ou-Testamentiese Wetenskap), Fakulteit Teologie (Afd A), Universiteit van Pretoria. Hierdie artikel word opgedra aan prof dr A D Pont by geleentheid van aanvaarding van emeritaat.

Die waarde van 'n historiese bron kan egter nie primêr aan die hand van gedetailleerdheid of tydgenootlikheid bepaal word nie (Dreyer 1974:32; Carr 1986:10; Garbini 1988:16). Van deurslaggewende belang in die beoordeling van die waarde van 'n dokument as historiese bron is die aard en intensie van die dokument: 'It is the nature, not the date of a narrative text which determines the degree of historical validity to be attached to it' (Garbini 1988:16).

2 Konings 9-10 kan egter nie meer as 'n losstaande dokument na sy aard en intensie ondersoek word nie, omdat hy vas ingebed is in die groter kompleks van die Deuteronomistiese Geskiedenis (hierna DtrG). Ten einde die waarde van die Jehu-vertelling as historiese bron te kan beoordeel, sal daar eers na die aard en intensie van die geheel waarvan dit 'n deel uitmaak, gevra moet word.

2. 2 KONINGS 9-10 AS DEEL VAN DEUTERONOMISTIESE GESKIEDENIS

Brueggemann (1982a:1) het die aard van die boek Konings soos volg beskryf: 'The books of Kings are a passionate, intentional theological statement cast as historical narrative. Both the *statement* and the *casting* are important....' Hierdie beskrywing geld vir die DtrG in sy geheel.

Die verskille in opinie oor die karakter van die Deuteronomis (hierna Dtr), die redaksie van die DtrG, die aard van die werk en sy *Sitz im Leben* loop oor na Konings en word dikwels juis uit die studie van Konings begrond. Daar bestaan niemin wye instemming dat Konings sy gestalte en boodskap aan die Dtr te danke het en dat die Dtr ook in die skepping van hierdie deel van sy werk verskeie bronne van uiteenlopende aard benut het.

Die Dtr benut 'n aantal komposisietegniese waarmee hy sy bronne tot 'n eenheid saamsnoer, wat bepalend beïnvloed is deur die materiaal wat hy opneem (Porter 1979:125-162). Van die belangrikste tegniese wat hy gebruik, is die chronologiese drabalk waaraan hy sy geskiedenis hang (Nelson 1988:39-48), refleksie op sleutelpunte deur toesprake of opstelle (Kenik 1983:201-207) en die seleksie van die materiaal wat hy benut (Köppel 1979:200). In sy aanbieding van die materiaal skeep die Dtr assosiasies, lê hy klemtone en aksente en lewer hy kommentaar (Köppel 1979:200; Cook 1986:27-48). Met hierdie kreatiewe arbeid lig die Dtr die motiewe wat hy uit die verlede wil beklemtoon uit die verf.

Die Agab-Jehukompleks neem 'n prominente plek in Konings in. Tesame met die vertelling oor die koningskap van Salomo en die vertellings oor die hervormings van Hiskia en Josia vorm dit die mees omvangryke deel in Konings en skeep dit 'n opvallende vertraging (Alter 1981:53) in die gang van Konings se historiese relaas. Langs dié weg gooi die Dtr die kollig baie sterk op die vertellingskompleks. 'n Mens

kan dan ook verwag om in hierdie vertellingskompleks op die spoor te kom van die motiewe wat vir die Dtr van belang is uit die geskiedenis.

Die bronne wat die Dtr saamvoeg om hierdie kompleks mee te bou, is van uiteenlopende aard. DeVries (1985:xliv-lix) onderskei die bronne na hulle aard in letterlike berigte ('literal reports') en verbeeldingryke interpretasies ('imaginative interpretations') en voeg post-deuteronomistiese uitbreidings as 'n derde groep by. Hoewel daar oor die detail van die indeling meningsverskil bestaan, weerspieël die indeling op sigself die konsensus onder geleerdes dat hierdie kompleks uit disparate materiaal bestaan.

Die Elia- en Elisavertellings hoort tuis by die verbeeldingryke interpretasies wat die Dtr gebruik (DeVries 1985:1). Onder die letterlike berigte kan die gegewens in die raamwerkvertellings van 1 Konings 16:29-34, 22:39-54, 2 Konings 1:17b-18 en 8:16-27 getel word. Die Jehuvertelling in 2 Konings 9-10 laat hom egter nie sonder meer onder òf die een òf die ander kategorie tuisbring nie. Dié vertelling vertoon 'n dichotome beeld: Die inleiding, 2 Konings 9:1-13, kan beswaarlik as 'n letterlike berig verstaan word, terwyl die geskiedenis in 2 Konings 9:14-10:36 moeilik anders gekategoriseer kan word. Die dichotomie in die Jehu-vertelling het daartoe gelei dat daar twee bronne vir die Jehugeskiedenis gepostuleer is (Gray 1970:537) wat òf deur die Dtr òf deur 'n profetiese redaksie saamgevoeg is (Gray 1970:537; Noth 1943:122). Hierdie aspek word in 'n latere paragraaf in meer besonderhede beredeneer. Dit is egter onwaarskynlik dat daar meer as een bron ten grondslag van die Jehugeskiedenis lê. Die Dtr het die Jehugeskiedenis as 'n bron in sy vertelling opgeneem.

Brueggemann (1982b:31, 34) merk op dat die Jehugeskiedenis van beslissende ('crucial') betekenis is vir die geskiedenis van Israel en vir die boek Konings: 'It is a candid political narrative which moves at the level of coup-treachery, treason, assassination, and usurpation...But at the same time this is an ominous theological statement about the dark movement of God's irresistible power which both raises up and brings down...' (Brueggemann 1982b:31).

Die Dtr bed hierdie geskiedenis in die chronologiese gang van sy vertelling in, maar nie langs die gewone weg nie. Die gelyktydige afsterwe van Joram van Israel en Ahasia van Juda verplig hom om die sinchronistiese inordening van Jehu prys te gee (Hayes & Hooker 1988:10). Hy neem egter wel die chronologiese nota oor die tydskuur van Jehu se regering in sy aanbieding op (2 Kon 10:36) en maak Jehu se troonbestyging van 2 Konings 12:1 af die vaste punt vir sy verdere sinchronismes. Hierdie gegewens, saamgelees met die chronologiese data wat hy vir Joram van Israel verstrek, sorg dat die chronologiese ketting van sy vertelling nie verbreek word nie.

Die inordening van Jehu in die chronologie van die konings van Israel staan in skerp kontras met die wyse waarop sy tydgenoot Atalia uitgesluit word (Nelson 1988:44). Die Dtr onderstreep op hierdie manier dat hy Atalia nie as 'n wettige regeerder beskou nie (Brueggemann 1982b:38). Om hierdie rede word sy ook nie na die gebruikelike maatstawwe deur die Dtr beoordeel nie. Jehu, daarenteen, word as wettige koning in die koningsry opgeneem en van die gebruikelike Dtr beoordeling voorsien.

Tussen die Jehuvertelling, soos die Dtr dit in sy werk opneem, en die beoordeling wat die Dtr gee van Jehu se koningskap, is daar 'n wisselwerking. Die vertelling self skep die voorwaardes vir die positiewe in die Dtr se beoordeling van Jehu se optrede (2 Kon 10:30), terwyl die beoordeling in sy negatiewe pool (2 Kon 10:29,31) duidelik laat blyk waarom daar vir die res van Jehu se optrede as koning feitlik geen belangstelling is nie. Die beslissende betekenis van Jehu se koningskap is in die aanbieding van die Dtr se geskiedenis nie die historiese gebeure op sigself nie, maar die onstuitbare werk van Jahwe wat daaruit afgelees moet word.

Die oorwig van materiaal wat in die Agab-Jehukompleks opgeneem is, hoort tuis in die kategorie 'verbeeldingryke interpretasies'. In hierdie materiaal is die belangrikste figure nie die konings nie, maar die profete. Dit is die profete – en nie die konings nie – wat as woordvoerders van Jahwe eintlik die geskiedenis vorm: 'Rather the kings are incidental public points of reference which simply provide a context for the real history-makers, who are the prophets' (Brueggemann 1982a:78).

Die dichotomie in die Jehuvertelling haal die vertelling tot hoë mate uit hierdie patroon uit. Behalwe vir die optrede van 'n profeet in die inleiding, neem Jehu die handeling oor. Die gebeurtenisse word lewendig en met volop besonderhede vertel. Dit is uit-en-uit die optrede van konings en leiers wat oorheers, terwyl die figuur van die profeet slegs vaagweg in die agtergrond sigbaar word.

Die Dtr laat egter nie toe dat die skyn bedrieg nie. Telkens beklemtoon hy die teologiese motiewe wat vir hom belangrik is en plaas hy die fokus daarop. Dit doen hy deur die verbande wat op strategiese plekke in die vertelling met die voorafgaande profetevertellings gelê word by wyse van belofte-ervulling (Dietrich 1972:22-26) en assosiasie. Op dié wyse word die Jehugeskiedenis besonder eng geknoop aan die Agab/Isebel-Eliavertellings (Steck 1968:33-40), maar ook verbind aan die Elisasklus (Schmitt 1972:139-140).

Die opdrag van Elisa aan een van sy volgelingen om Jehu as koning te salf (2 Kon 9:1), dien as *Erfüllungsvermerk* by 1 Konings 19:16 en verbind die Jehuvertelling aan die Eliasiklus. Hierdie verband word versterk deur die vertelling in 2 Konings 8:7-15 (Ruprecht 1978:73-82) wat as *Erfüllungsvermerk* by 1 Konings 19:15 dien. Met hierdie twee *Erfüllungsvermerke* word die openbare optrede van Elisa afgesluit.

Tussen die twee optredes van Elisa word die tussenstuk in 2 Konings 8:16-29 ingevoeg om die toneel vir die Jehugeskiedenis voor te berei. Terwyl daar in die Elisasi-klus geen klem geplaas word op die stryd van die profete met Baäl nie (Moore 1990:117-120), is dit 'n dominante motief in die Eliasiklus. Die motief speel 'n belangrike rol in 1 Konings 19:15-18 en trek meteens die Jehuvertelling deur assosiasie by hierdie stryd in.

Die opdrag wat in 2 Konings 9:1-3 gegee word, word in die uitvoeringsberig sterk uitgebrei. 2 Konings 9:7-10b dra nie slegs die uitbreiding nie, maar lê ook nuwe verbande. In 2 Konings 9:8-10a word die oordeelswoorde van Elia oor Agab en sy huis uit 1 Konings 21:21-22 heropgeneem (Dietrich 1972:48; Minokami 1989: 53). In 2 Konings 9:7b en 10a is daar 'n duidelike toespeling op 1 Konings 18:4 en 21:23 met betrekking tot Isebel (Minokami 1989:59-62). In hierdie uitbreidings word die motief van die Jehuvertelling onder woorde gebring (Rehm 1982:98): Jehu word gesalf as koning, maar sy koningskap is slegs die instrument waardeur die oordeel oor die huis van Agab en oor Isebel voltrek word en die stryd teen Baäl tot 'n beslissingspunt gevoer word. Die spanningslyn in die vertelling word dan ook gedra deur op die ontwikkeling van hierdie motiewe te fokus en nie deur die verloop van die historiese gebeure op sigself nie.

So vind die episode waarin die dood van Joram beskryf word nie sy ontknoping in 2 Konings 9:24 nie maar in 2 Konings 9:25-26. Die opdrag om met Joram se lyk te handel 'nef soos die Here gesê het' (2 Kon 9:26), kom uit die mond van Jehu self. Dit onderstreep nie slegs dat die woord van die Here tot die letter vervul word nie, maar dui aan dat die vertelling Jehu se koningskap nie anders wil laat verstaan as vervullingsinstrument van die Godswoord nie.

Op dieselfde wyse vind die episode waarin die dood van Isebel beskryf word sy ontknoping in die vervulling van die woorde van die Here (2 Kon 9:36-37). Ook hier is Jehu instrumenteel in die voltrekking van die oordeelswoord en is dit hy wat die gebeure as vervulling van die Godswoord interpreteer.

Die daaropvolgende episodes vertel van die vernietiging van die hele koningshuis van Agab. In 2 Konings 10:10 word die uitwissing van Agab se nakomelinge begrond as 'n vervulling van 'n profesie van Elia, weer eens in die mond van Jehu. Dit sluit ook hierdie episode af. In 2 Konings 10:11-17 word die uitroeiing van die res van Agab se koningshuis beskryf: die vertrouelinge, vooraanstaandes en selfs priesters, maar ook die verdere verwante via die huis van Ahasia. Hierdie bloedige suiweringsveldtog is na die woorde van Jehu self sy 'ywer vir die Here' (2 Kon 10:16) en vervul die woorde wat die Here vir Elia gesê het (2 Kon 10:17).

Die laaste episode wat in die Jehuvertelling beskryf word, naamlik 2 Konings 10:18-28, is die hoogtepunt in die vertelling (Alt 1959:290). Die Dtr verwyf Agab (1

Kon 16:31-32) vir twee booshede wat erger is as die sondes van Jerobeam: Hy het met die uitlandse Isebel 'n huwelik gesluit en hy het die afgod Baäl gedien. Vir die Dtr is die twee sake onlosmaakbaar oorsaaklik verweef (Deut 7:3-4; 1 Kon 21:25-26). Die stryd van Elia teen die huis van Agab word gedra deur sy verset teen die Baäldiens en sy verset teen Isebel (Steck 1968:35). Die dood van Isebel bring nie die einde aan hierdie stryd nie – dit kan eers tot 'n einde kom met die vernietiging van die diens van Baäl. 2 Konings 10:18-28 beskryf die afloop van hierdie stryd met die volledige uitwissing van Baäl se diens uit Israel (2 Kon 10:28).

Hoewel Jehu dus in die vertelling deurgaans die aktiewe rol speel is, is hy nie die hoofspeler nie. Die hoofspeler is Jahwe: Hy bring Jehu op die toneel van die geskiedenis en bepaal sy rol deur die oordeel wat Hy reeds deur die woorde van sy profete aangekondig het. Die vertelling is gevolglik onlosmaaklik verbind aan die Agab/Isebel-Eliavertellings en vorm die ontknoping en afsluiting van die vertellingskompleks.

Die vertelling staan nie stil by die politieke implikasies van Jehu se staatsgreep of die verloop van sy stryd om mag of die detail van sy inbesitname van die belangrike stede Jisreël en Samaria nie. In die rekonstruksie wat hy van die geskiedenis bied, is die dinge wat vir die moderne geskiedskrywer belangrik en interessant is, vir die Dtr insidenteel van waarde. Hy benader die Jehuvertelling nie met 'n antikwaries gerigte interesse nie, maar benut dit in sy werk as insident wat die onontwykbaarheid en onstuitbare krag van Jahwe se oordeel illustreer. Oor die goddeloosste van die konings van Israel het die oordeel van Jahwe getriomfeer. Daarmee sluit die donkerste tydvak in die geskiedenis van Israel af en kan die vertelling sy fokus verskuif na 'n nuwe tydvak wat aanbreek (Mullen 1988:193-206).

Oor hierdie nuwe tydvak handel die beoordeling van Jehu se koningskap in 2 Konings 10:29-33. In die nuwe tydvak word die voor-Agabse verkeerdheid deur Jehu voortgesit. Omdat hy hom nie aan die woorde van Jahwe hou nie, staan hy self onder die oordeel. Die oordeel word slegs deur die verbond wat Jahwe met hom sluit uitgestel tot die vierde geslag in sy dinastie. Oor die verdere verloop van die geskiedenis van Jehu se koningshuis kan slegs vertel word in soverre dit illustreer hoe Jahwe Hom aan sy belofte teenoor Jehu gehou het. Die voortbestaan van Jehu se dinastie berus immers nie op die verloop van historiese gebeure nie, maar op die belofte van Jahwe. Vanaf 2 Konings 11 verskuif die belangstelling van die vertelling dan ook weg van die gebeure in Israel af na die gebeure in Juda (Mullen 1988:193-206).

Die plek wat die Dtr aan die Jehuvertelling in sy chronologie gee, bed die vertelling stewig in in die historiese gietstuk waarin hy sy relas aanbied. Die sterk fokus wat hy op die teologiese motiewe in die vertelling plaas, bring egter sy intensie

om 'n duidelike teologiese verklaring te maak, ondubbelsinnig na vore. Die dichotomie wat in die aard van 2 Konings 9-10 as historiese bron opgesluit is, word versterk deur die dichotomie in benutting wat hierdie gedeelte na plek en funksie in Konings het. Dit dwing die vraag op of die bron in sy voor-deuteronomistiese vorm betroubare en bruikbare historiese getuienis kan aanbied.

2.1 Die voor-deuteronomistiese Jehuvertelling

Die tweespaltige benutting van die Jehuvertelling in Konings is sonder twyfel toe te skryf aan die outeursarbeid van die Dtr. Op sigself vorm die Jehuvertelling egter 'einen geschlossenen fortlaufenden Bericht über den Aufstand Jehus, bei dem das Haus Ahab ausgerottet, der judäische König mit einem Teil seiner Verwandtschaft getötet und der Kult des Baal in Samaria beseitigt wurde' (Rehm 1982:95).

In dié berig word 'n groot hoeveelheid detail gegee wat histories beduidend kan wees. Die tweespaltige aard van die vertelling laat egter bedenkinge ontstaan oor die betroubaarheid van die rekonstruksie. Tereg merk Timm (1982:137) daarby op: 'Dennoch darf die Fülle an historischen Details nicht darüber hinwegtäuschen, dass alle Einzelheiten uns in der Form einer literarischen Erzählung dargeboten werden und dass der in der Erzählung geschilderte Ablauf der Ereignisse nicht mit dem historischen Geschehen selbst gleichgesetzt werden kann.'

Ten einde die historiese betroubaarheid van die getuienis wat die Jehuvertelling bied, te kan toets, is dit nodig om eers vas te stel waar die Dtr in die vertelling ingegryp het. Die ingrype van die Dtr is vanselfsprekend nie noodwendig onbetroubare getuienis nie en daarom moet die aard van sy ingrype bepaal word. Indien sy ingrype getuienis uit 'n ander bron as die Jehuvertelling weerspieël, moet die getuienis getoets word, maar as dit rekonstruerende teologiese interpretasie is, kan dit nie as historiese getuienis geld nie.

2.1.1 2 Konings 10:28-36

Daar bestaan algemene instemming dat 2 Konings 10:29-36 van deuteronomistiese oorsprong is. Die gedeelte is egter nie 'n hegte verteleenheid nie, maar 'n samevoeging van verskillende kleiner eenhede (Burney 1903:306; Minokami 1989:30, 65).

In 2 Konings 10:34-36 word die tipiese deuteronomistiese slotvertelling gevind. Hierin word gewens verstrekk oor die bron waarin meer oor Jehu se koningskap te wete gekom kan word, word sy dood en begrafnis genoteer, word sy opvolger se naam verstrekk en word die tydsduur van sy bewind vermeld. Dit is waarskynlik dat die Dtr die gewens oor die dood, begrafnis en opvolger van Jehu uit die annale

van die konings van Israel gehaal het (Noth 1943:114-117; Long 1984:159-164). Daar bestaan geen intrinsieke rede om te twyfel aan die betroubaarheid van die besonderhede wat hierin vermeld word nie en dit kan dus aanvaar word.

Dieselfde vertroue kan nie in die nota oor die duur van Jehu se bewind geplaas word nie. Gewoonlik verskyn die chronologiese materiaal in die inleidende raamwerk van 'n koning se geskiedenis. Die wesenlike verskille in die oorgelewerde chronologiese gegewens tussen die Masoretiese Tekst en die Griekse vertalings (Miller 1966:441-454; Green 1983:167-180), die inkonsekwentheid in die chronologiese data (Laato 1986:210-221; Hayes & Hooker 1988:10-11) en die feit dat die sinchronismes in talle gevalle nie klop met die tydsduur wat vir regerings aangegee word nie (Gray 1970:63-70), bring mee dat die historiese betroubaarheid van die chronologiese detail wat die Dtr bied nie hoog aangeslaan kan word nie. Die periode wat die Dtr aangee vir die bewind van Omri tot Jehu en van Jehu tot Joas klop nie met sy sinchronismes nie (Hayes & Hooker 1988:44). Waarskynlik bied die Dtr in 2 Konings 10:36 sy eie berekening en steun hy nie op gegewens uit 'n historiese bron nie (Hayes & Hooker 1988:44).

Die deuteronomistiese *Wertungsformel* word in 2 Konings 10:28-29 aangetref. Hoewel sommige ondersoekers verse 28 en 29 van mekaar skei (Šanda 1912:118; Rehm 1982:110), dui die sinwending met ׀ op die eenheid van verse 28 en 29 (Minokami 1989:11). Die beoordeling is duidelik geformuleer uit die gegewens wat die Dtr in die voorafgaande gedeelte gekry het en sy vooringenome standpunt ten opsigte van al die konings van Israel. Dit kan nie as historiese getuieis dien nie.

Die teologiese interpretasie wat die Agab-Jehukompleks van die geskiedenis bied, weerklink in 2 Konings 10:30a, terwyl 10:30b as *vaticinium ex eventu* (Würthwein 1984:343) duidelik betrekking het op 2 Konings 15:12 (Dietrich 1972:34). By hierdie positiewe beoordeling sluit die negatiewe kommentaar van 2 Konings 10:31 aan. Die sekondêre aard van hierdie verse uit die kader van die deuteronomistiese kring is wyd aangetoon (Montgomery-Gehman 1967:412; Gray 1970:562; Minokami 1989:65-66).

'n Politieke nota word in 2 Konings 10:32-33 aangetref (Hoffmann 1980:97). Die nota vorm egter 'n ongemaklike eenheid. Hoewel vers 33 nie sonder die voorafgaande vers kan staan nie, is dit saaklik in teenspraak met sowel die stelling in vers 32a as in vers 32b (Stade 1885:279) en is die vers 'stark überfüllt' (Kittel 1900:243). 'n Gedeelte van die vers word dikwels as 'n toevoeging van 'n later hand beskou (Kittel 1900:243; Šanda 1912:119; Montgomery-Gehman 1967:412; Gray 1970:563). Dit is egter meer waarskynlik dat die hele vers 33 'n verduidelikende glosse by vers 32 is. Die glossator verbind die twee verskillende reekse waarmee die Trans-Jordaangebied in die deuteronomistiese literatuur beskryf word (Rehm 1982:111).

Dié glosse verraaï sy intieme kennis van die deuteronomistiese literatuur sowel as sy minder intieme kennis van die gebied wat ter sprake is.

Op die oog af lyk dit of vers 32 op oorspronklike bronnemateriaal teruggaan (Kittel 1900:243; Montgomery-Gehman 1967:412; Gray 1970:563; Rehm 1982:111). Minokami (1989:30-33) het egter aangetoon dat daar tussen 2 Konings 10:32 en 2 Konings 15:37 'n duidelike verband in formulering en literêre funksie is. Die vyandskap tussen Peka en Agas word deur 2 Konings 15:37 terugverplaas na die regering van Agas se voorganger. Daarmee word 'n deurlopende verband in die optrede van Peka en die verhouding tussen Juda en sy vyandige bure gelê. 2 Konings 10:32 verlé op dieselfde wyse die vyandskap tussen Gasael en Joahas, waarvan in 2 Konings 13:7, 22 en 25 gepraat word, na die bewind van Jehu. In hierdie vers het ons dus te make met 'n deuteronomistiese komposisie en nie met oorspronklike historiese data nie.

2.1.2 2 Konings 8:28-29; 9:14b-16

Die formele deuteronomistiese afsluiting van die geskiedenis van Joram van Israel sowel as die formele deuteronomistiese inleiding tot die koningskap van Jehu ontbreek. Die Dtr herei nogtans die toneel vir die Jehugeskiedenis voor deur die invoeging van 2 Konings 8:16-29 wat die geskiedenis van die konings van Juda op datum bring. Via die politieke nota by die koningskap van Ahasia in 2 Konings 8:28-29 bring hy in opsomming die tyd, plek, agtergrond en belangrikste karakters vir die voortgang van die Jehugeskiedenis op die toneel (Rehm 1982:96).

Dit is nie moontlik om die politieke nota in 2 Konings 8:28-29 los van 2 Konings 9:14b-16 te beoordeel nie. Daar bestaan geen twyfel dat die een op die ander gebou is nie. Die geleerde opinies oor die *redaktionsgeschichtliche* ordening van hierdie gedeeltes staan egter lynreg teenoor mekaar. Kittel (1900:231), Gray (1970:543), Steck (1968:32 A 1) en Timm (1982:138) aanvaar dat 8:28-29 sekondêr uit 9:14b, 15 afgelei is, terwyl die omgekeerde deur Šanda (1912:95), Jepsen (1953:33), Schmitt (1972:24) en Minokami (1989:26-29) aanvaar word.

Dit is meer waarskynlik dat 2 Konings 8:28-29 sekondêr is as 2 Konings 9:14b-16: 'Für eine ursprünglich von 2 Kön 8, 28 losgelöste vordeuteronomistische Erzählung war es nötig zu erwähnen, warum Jehu nach Jesreel gehen muss. Hingegen ist es aus dem jetzigen, deuteronomistischen Zusammenhang schon bekannt, warum Joram in Jesreel und nicht beim Heer war. Als Zusatz wäre daher V. 14b-15a in nachdeuteronomistischem Stadium unnötig' (Timm 1982:138).

2.1.3 2 Konings 9:7-10a

In 2 Konings 9:1-10 word twee verskillende teologiese motiewe aangetref. In vers 9:1-6, 10b-13 word die aanwysing van Jehu as koning deur Jahwe op die voorgrond geplaas. In vers 7-10a word uitgelig dat Jehu as koning gesalf word om die oordeel van Jahwe te voltrek. Die sekondêre en deuteronomistiese karakter van vers 7-10a word algemeen aanvaar (Schmitt 1972:20; Wallace 1986:21-40; Minokami 1989:53, 59).

Behalwe vir die latere toevoegings in vers 2 (seun van Josafat; BHS App; Minokami 1989:29), vers 4 (die jongman, die profeet; Montgomery-Gehman 1967:400) en vers 6 (die God van Israel; oor die volk van Jahwe; Schmitt 1972:21 A 22), word 2 Konings 9:1-6, 10b-13 as deel van die voor-deuteronomistiese Jehuvertelling beoordeel deur die meeste ondersoekers (Plein 1966:8-24; Schmitt 1972:27-29; anders Hobbs 1985:111).

2.1.4 2 Konings 9:21b, 22b, 25-26

Peckham (1985:Fig 5) skryf 2 Konings 9:22b^b aan sy Dtr2 toe, terwyl Minokami (1989:37) dit aan 'n 'vergeltungstheologische Bearbeitung' toeskryf. Daar bestaan egter geen dwingende literêr-kritiese oorwegings om hierdie versdeel as sekondêr te beskou nie. Jehu se opmerking 'solank as die hoererye van Isebel, jou ma, voortduur en haar baie towerye' (vgl Steck 1968:35 A 1), voorsien die motivering vir die opstand van Jehu in die voor-deuteronomistiese vertelling (Nelson 1987:202; Hobbs 1985:116-117).

Die opdrag van Jehu in 2 Konings 9:25 en die motivering daarvan met 'n nuut-geformuleerde profetewoord (Šanda 1912:99) trek die oog: 'It is only as Bidkar mops up that Jehu's reminiscence of an old oracle against Ahab's family explains what is going on. The reader has not encountered this particular oracle before...To modern ears this previously unmentioned oracle seems a bit too convenient, flavored strongly with pretext and self-justification' (Nelson 1987:202).

Oor die sekondêre karakter van die motivering vir sy optrede, wat Jehu gee, bestaan geen twyfel nie. Dit onderbreek die gang van die vertelling wat sy voortgang na 2 Konings 9:25a in vers 27 het (Hentschel 1985:44; Würthwein 1984:332). Die taalgebruik waarin sinswendinge voorkom wat anders slegs in jonger tekste voorkom (Würthwein 1984:332; Timm 1982:141), dui op 'n later formulering as die oorspronklike Jehuvertelling. Die verskille wat in hierdie verse opgemerk word teenoor die vertelling in 1 Konings 21, 'erklären sich jedoch aus dem Kontext und der Absicht von V. 25f' (Würthwein 1984:333) en dui nie op herkoms uit 'n ander bron nie.

Twee vrae word steeds ten opsigte van hierdie verse gedebatteer: Eerstens word gevra na die omvang van die sekondêre invoeging en tweedens na die redaksionele laag waaruit die invoeging stam.

'n Aansienlike groep ondersoekers is van oordeel dat die invoeging die geheel van 2 Konings 9:25-26 omvat en selfs die laaste deel van 2 Konings 9:21 ('by die stuk grond van Nabot die Jisreëliet'; vgl o a Schmitt 1972:24-27; Würthwein 1984:333; Minokami 1989:42). Ander oordeel dat die invoeging beperk is tot 2 Konings 9:25b-26 (Timm 1982:141; DeVries 1978:68, 90 n 59), en dat 9:21* vanuit vers 15b ingedring het (Timm 1982:141 A 33).

Daar bestaan geen dwingende literêr-kritiese argument om tussen 2 Konings 9:24 en 25a 'n breuk te onderskei nie (Timm 1990:101). Die konstruksie *וַיִּבְרַח* wat vers 25b inlei, is ongewoon (Šanda 1912:98) en het aanleiding gegee tot verskeie voorstelle vir tekswysiging (Montgomery-Gehman 1967:406). Die tema wat in 9:25a opgeneem word, kom ook in die nie-deuteronomistiese gedeeltes van die vertelling voor (vgl 2 Kon 9:34-35; ook 9:28; 10:8, 14). Die teologiese *Erfüllungsvermerk* wat in 2 Konings 9:25b-26 gegee word, word egter elders in die vertelling slegs in die deuteronomistiese toevoegings gevind (vgl 2 Kon 9:10, 36-37; 10:10). Daarby sluit vers 27 gemakliker aan by vers 25a as by vers 24 (Würthwein 1984:332). Dit is dus waarskynlik dat die latere toevoeging slegs 2 Konings 9:25b-26 omvat.

Daarmee verval egter die dwingende argumente om *וַיִּבְרַח* in vers 21 as sekondêre toevoeging te skrap. Soos elders in die vertelling, word hiermee 'n definitiewe besonderheid vermeld (vgl 2 Kon 9:27, 32-33; 10:14) wat deel is van die vertelstyl. Die vermelding van Nabot die Jisreëliet in vers 25 lyk wel lomp en het moontlik later uit vers 21 in vers 25 ingedring (Hentschel 1985:44). Waarskynlik is dit juis die vermelding van die stuk grond van Nabot in vers 21 wat die deur oopgemaak het vir die invoeging van vers 25b-26, waarmee die Nabotvertelling meteens in die Jehuvertelling ingeruk word.

Die Nabotvertelling op sigself kan egter nie as betroubare historiese getuïenis dien nie (Würthwein 1978:375-397). Die sekondêre opname daarvan in die Jehuvertelling ontnem dit verder enige moontlike getuïenswaarde vir die rekonstruksie van die geskiedenis van Jehu.

Schmitt (1972:24-27) is van oordeel dat die invoeging deel uitmaak van 'n voor-deuteronomistiese apologetiese bewerking van die Jehuvertelling. DeVries (1978: 90 n 59) skryf dit toe aan 'n voor-deuteronomistiese Jehuredaksie. Timm (1982:139-142) het egter die bestaan van die voor-deuteronomistiese apologetiese bewerking oortuigend afgewys, terwyl Hobbs (1985:110) dieselfde gedoen het ten opsigte van die Jehuredaksie.

Würthwein (1984:332-333) oordeel dat die toevoeging na-deuteronomisties is en die tendens van DtrP versterk. Minokami (1989:34-42) verdeel die toevoeging oor twee na-deuteronomistiese bewerkings: Vers 26b is 'n vroeg-kronistiese nota, terwyl vers 25-26a deel vorm van 'n vergeldingsteologiese bewerking wat oor 2 Konings 9:21b*-22b* loop. Die argumente waarmee vers 26b as toevoeging by die toevoeging beoordeel word, is egter hoegenaamd nie dwingend nie, soos Minokami (1989:37) self toegee. Daarby is dit waarskynlik dat nóg vers 21b, nóg vers 22b anders as deel van die oorspronklike vertelling is, soos reeds aangedui. Daarmee staan vers 25b-26 geïsoleerd as na-deuteronomistiese toevoeging en verval die hipotese van 'n vergeldingsteologiese bewerking waarvan dit deel sou uitmaak.

Die opinie van Würthwein berus op sy beskouing van die redaksiesgeskiedenis van die DtrG. Hy gee egter in sy beoordeling van die toevoeging reeds die deuteronomistiese tendens daarvan toe. Die herkoms van die toevoeging uit deuteronomistiese kring word daarmee juis as waarskynlik aangedui, eerder as dat dit van na-deuteronomistiese oorsprong is.

2.1.5 2 Konings 9:36-37; 10:10, 11, 17

By al die verskille wat ten opsigte van detailvrae by 2 Konings 9:36-37 en 10:10 onder geleerdes bestaan, heers daar redelike eenstemmigheid dat die verse deel uitmaak van die deuteronomistiese bewerking van die Jehuvertelling (Dietrich 1972: 60; Steck 1968:36,40; Schmitt 1972:21; Timm 1982:137; anders DeVries 1978:68, 90 n 59).

In 2 Konings 10:11 en 10:17a^{bb} word 'n afsluitende nota oor Jehu se uitwissing van die res van Agab se koninklike hof gegee wat kennelik op dieselfde hand teruggaan. Die formulering en woordgebruik in hierdie verse kom digby die deuteronomistiese 1 Konings 15:29 (Schmitt 1972:20, 22) en 1 Konings 16:11-12. 'n Deuteronomistiese herkoms vir 2 Konings 10:11 en 10:17a^{bb} kan redelikerwyse aanvaar word (Schmitt 1972:22; Timm 1982:138; Minokami 1989:56-57).

2.1.6 2 Konings 10:18-27

Met die uitsondering van 2 Konings 9:22b kan al die gedeeltes in die Jehuvertelling wat die optrede van Jehu verbind met die oordeel oor die koningshuis van Agab en oor Isebel teruggevoer word op die bewerking wat die vertelling deur die Dtr ondergaan het. Daarby is slegs 2 Konings 9:22b nie verknoop met die Agab/Isebel-Eliavertellings nie, maar stel 'n eie motief daar. Hierdie verband wat met die Agab/Isebel-Eliavertellings gelê word, word in die inleiding in 2 Konings 9:7-10a

reeds gegee as die program vir die vertelling uit die oogpunt van die Dtr. In die afsluitende raamwerk kom die Dtr weer na hierdie tema toe terug met sy goedkeurende opmerking in 2 Konings 10:30.

Nóg die inleiding, nóg die voorafgaande vertelling berei egter die vernietiging van die Baäldiens voor, soos dit in 2 Konings 10:18-27 beskryf word (Hoffmann 1980:98). Tog vorm hierdie gedeelte nie 'n losstaande aanhangsel by die Jehuvertelling nie. Die vernietiging van die Baäldiens word geantisipeer deur die assosiasie wat gelê word met die stryd van Elia teen die Baäldiens (1 Kon 19:16-18). Verder word dit stewig aan die voorafgaande vertelling verbind deur die persoon van Jehu en Jonadab (2 Kon 10:16a^b is duidelik deuteronomisties – Würthwein 1984:339) en in die afsluiting met die goedkeurende opmerking in 2 Konings 10:28. Die kultiese optrede van Jehu vorm in die vertelling, soos dit in 2 Konings 9-10 oorgelewer word, die hoogtepunt en afsluiting (Hoffmann 1980:97). 'Schon diese Unausgeglichenheit im Verhältnis von Rahmen und Erzählungsinhalt zeigt an, dass die vorliegende Gestalt der Erzählung nicht aus einem Guss ist' (Hoffmann 1980:98). Hierdie oordeel van Hoffmann word versterk deur die feit dat die styl van die voorafgaande vertelling anders is as dié van 2 Konings 10:18-27 (Minokami 1989:97).

In dié gedeelte kan onderskei word tussen *Erzählung* (2 Kon 10:18-25a) en *Aufzählung* (2 Kon 10:25b-27) (Hoffmann 1980:100). Die *Aufzählung* is deur-en-deur 'n deuteronomistiese komposisie in die vorm van 'n *Kultnotiz* (Hoffmann 1980:100-101). Dit is slegs in hierdie *Kultnotiz* waarin daar sprake is van 'n volledige vernietiging van die Baälkultus. Die etiologiese formule in 2 Konings 10:27b vorm die hoogtepunt in die *Kultnotiz*, wat trapsgewys gebou is en deel vorm van die deuteronomistiese komposisie (teenoor Minokami 1989:110-113). Hierdie deuteronomistiese komposisie het egter die *Erzählung* as noodsaaklike antesedent.

Tussen die *Erzählung* en 1 Konings 18 bestaan duidelike raakpunte. Hierdie raakpunte sluit vertellingsmotiewe, detailbeskrywing en woordgebruik in (Steck 1968:88). Dit bring die vraag na vore of 1 Konings 18 van 2 Konings 10:18-25a afhanklik is of omgekeerd. Hierdie vraag kan nie bloot op literêre argumente besleg word nie. Steck (1968:88) se oordeel dat 2 Konings 10:18-25a ook literêre voorrang geniet, berus op die aanvaarding dat 2 Konings 10:18-25a 'aus guter Quelle geschildert wird' en dat die Eliatradisie in 1 Konings 18 'Bekantschaft mit der festformulierten Jehu-erzählung' verraa. Minokami (1989:108) gee ook aan 2 Konings 10:18-25a literêre voorrang bo 1 Konings 18, met die argument dat 'n voor-deuteronomistiese etiologie ten grondslag lê van 2 Konings 10:18-25a* en dat die kernteks 1 Konings 18:19a uitsluitlik op 2 Konings 10:18a, 21a berus.

Die historiese voorrang wat aan 2 Konings 10:18-27 gegee word en as basis dien vir literêre voorrang oortuig egter nie. Enersyds kan vers 27b eerder as deel van die

deuteronomistiese *Kultnotiz* verstaan word, as dat dit 'n aanduiding van 'n voor-deuteronomistiese etiologie vorm. Andersyds is dit onwaarskynlik dat 2 Konings 10:18-25a op 'n betroubare historiese bron berus.

Die raakpunte in 2 Konings 10:18-25a is nie tot 1 Konings 18 beperk nie. Die vertelling in 2 Konings 10:18-25a verbind Jehu se optrede nou met Agab se diens aan Baäl (10:18). Dit is egter slegs in die deuteronomistiese bewerking van die Agab-Eliavertellings waar daar sprake is van Agab as Baäldienaar (1 Kon 16:31b^b-32; 18:18b; by lg vgl Steck 1968:15). Hoewel Agab as die teenstander van Elia geskilder word (Steck 1968:132), is Agab in die vertellings waar Elia sy stryd teen die Baälkult voer nie die hoofkarakter nie. In die Karmelvertelling word die hele volk deur Elia gekonfronteer en in 2 Konings 1 word Ahasia direk met die Baäldiens verbind. In die later bewerkings van die Eliavertellings word Isebel as die Baäldienaar by uitnemendheid geskilder en as die vernaamste teenstander van Elia in sy stryd met Baäl (Steck 1968:133; Timm 1982:288-303).

In die Dtr se aanbieding van die Agabgeskiedenis verbind hy nie slegs vir Agab aan die diens van Baäl nie, maar maak hy daarvan die grondmotief vir die oordeel van Jahwe oor die huis van Agab (vgl 1 Kon 21:25-26). In sy rekonstruksie word die stryd van die profete teen die Baälkultus tegelyk die stryd teen die huis van Agab. 2 Konings 10:18-27 voer hierdie stryd binne die geskiedenisverstaan van die Dtr tot sy volle konsekwensie en sy hoogtepunt: 'Mit Jehu ist in der dtr Kultgeschichte die wichtige Epoche der Kultgeschichte des Nordreiches an ihr Ziel gelangt, die unter dem Stichwort "Baal in Israel" gestanden hatte' (Hoffmann 1980:104).

Die voor-deuteronomistiese Jehuvertelling het nie oor die uitwissing van die Baälkultus deur Jehu berig nie. Uit die Eliavertellings wat reeds aan hom bekend was en wat hy reeds redaksioneel aangepas het, het die Dtr 'n passende afsluiting geskep en aan die Jehuvertelling verbind: 'Die ältere Darstellung der Jehurevolution...wusste noch nichts vom Kampf Jehus gegen Baal und seine Verehrer. Dieser ist dtr konzipiert. Dieser Textbefund verbietet es, historische Folgerungen auf eine Verfolgung des Baalkultes durch Jehu zu ziehen' (Würthwein 1984:342).

2.1.7 Geen verdere Dtr bewerkings

Benewens hierdie ingrype van die Dtr is daar nie verdere deuteronomistiese ingrype in die vertelling nie. Terwyl die dichotome benutting van die vertelling in Konings dus op die rekening van die Dtr geplaas moet word, is die dichotome aard van die vertelling 'n gegewene wat hy benut en versterk. Dit bring die vraag na vore of hierdie tweespaltige karakter van die Jehuvertelling oorspronklik is en of dit die resultaat van ander, voor-deuteronomistiese bewerkings is.

2.2 Voor-deuteronomistiese bewerking(s) van die Jehuvertelling?

'n Voor-deuteronomistiese bewerking van die Jehuvertelling word deur sommige ondersoekers gepostuleer. Daar is reeds gewys op die voor-deuteronomistiese apologetiese bewerking wat deur Schmitt (1972:24-27) voorgestel is. Hierdie hipotese het nie wye aanvaarding gevind nie en is grondig deur Timm (1982:139-141) weerlê (vgl ook Würthwein 1984:332-333; 341-342).

DeVries (1978:90) skryf 2 Konings 8:29a, 9:8a, 15a, 16b, 36b-37 en 10:1-28 aan 'n voor-deuteronomistiese Jehubewerking toe wat die profetelegende in 2 Konings 8:29b-9:36a* tot 'n politieke manifes uitgebrei het. Die hipotese van DeVries bring op 'n nuwe manier 'n ou veronderstelling opnuut in die debat. Gray (1970:537) veronderstel, in navolging van Benzinger (Schmitt 1972:28) en Noth (1943:80), dat die Jehuvertelling 'n kompilasie is uit 'n profetiese en politieke bron. Schmitt (1972:27-29) het die onaanneemlikheid van hierdie aanname oortuigend uitgewys, terwyl Hobbs (1985:110) die uitwerking wat DeVries van hierdie aanname gee, krities afgewys het.

Minokami (1989:67-95) sien in 2 Konings 9:15b, 16b, 21b^a, 23b, 27, 10:4-6, 13-14b^a, 15 en 17a^a 'n voor-deuteronomistiese Judabewerking van die Jehuvertelling. As stut vir sy argument wys Minokami op die formele en inhoudelike verwantskap tussen 2 Konings 9:27* en 10:14*. Hierdie verwantskap strek egter ook na 2 Konings 9:33a uit, terwyl die geografiese besonderhede in 2 Konings 9:27 en 10:14 'n parallel het in die vermelding van die presiese plek waar Joram tot sy einde gekom het (2 Kon 9:21b, 25a) en waar Isebel gesterf het (2 Kon 9:31, 33).

As verdere stut voer Minokami (1989:73) aan dat 'die Erwähnung Ahasjas, des Königs von Juda, in der Szene vom Ende Jorams, des Königs von Israel, sekundär ist'. Hy sny dan 9:21b^a אִישׁ כְּרָבּוּ וְנִצָּא יְהוֹרָם מִלְּךְ-יִשְׂרָאֵל וְנִאֲמַרְוּהוּ מִלְּךְ-יְהוּדָה אִישׁ כְּרָבּוּ (9:23b, wo Ahasja von Joram angerufen wird' as sekondêr uit die vertelling uit (Minokami 1989:73). Daar is egter geen rede om vers 23b as sekondêr te beoordeel nie. Die subjekwisseling in 2 Konings 9:21b word deur 9:22 veronderstel en Joram word as besondere subjek opnuut by die naam genoem. Die werkwoord in die enkelvoud in 2 Konings 9:21b^a dui nie daarop dat Joram as enigste persoon in die handeling veronderstel is nie, soos die konstruksie in 1 Konings 22:19 en 2 Konings 3:9 toon. Daar is dus nie voldoende grond om hierdie verse as sekondêr te beskou nie.

Die sekondêre aard van 2 Konings 10:4 kan net gehandhaaf word indien die beskrywing van Ahasia se dood in samehang met die sterwe van Joram sekondêr is (Minokami 1989:75). Daar is geen dwingende taal- en stylargumente voor uit te maak dat 2 Konings 10:4-6 sekondêr is nie. Die wegneem van hierdie verse uit die vertelling in 2 Konings 10:1-7 vermink trouens die vertelling deur die optrede van die leiers in Samaria totaal sonder motivering te laat.

Stade (1885:277-278) het reeds die aanname verdedig dat 2 Konings 10:13-15 'n latere invoeging in die vertelling is. Hierdie aanname het egter nie volle aanvaarding in die wetenskaplike gemeenskap gekry nie (Montgomery-Gehman 1967:400; Rehm 1982:107; Jones 1984:464). Minokami meen dat hy die bewys vir die sekondêre karakter van hierdie gedeelte kan lewer 'durch die Bestätigung der Existenz einer jüdischen Bearbeitungsschicht in der Erzählung über die Revolution des Jehu...' (Minokami 1989:68).

So 'n Judese bewerking word egter nie oortuigend in 2 Konings 9:15b, 16b, 21ba, 23b, 27 en 10:4-6 aangedui nie. Dit is 'n waarde-oordeel dat 2 Konings 9:15b, 23b, 10:4-6, 14a afsku teenoor Jehu tot uitdrukking bring (Minokami 1989:82) en dat 9:16b, 22b^a (Minokami 1989:83; waarskynlik verwys hy na 9:21b^a) en 10:13b^b die tendens het om Juda teen 'n verbond met Israel te waarsku. Hierdie uitsprake kan binne die teks anders verstaan word. 'n Spesifiek Judese tradisie in 2 Konings 10:13-14, wat hierdie negatiewe tendens voortsit, is nie uit die voorafgaande aan te dui nie. Die spesifieke Judese tradisie oor die dood van Ahasia se broers kan eerder in 2 Kronieke 21:17 en 22:1 gesoek word. Daarmee word ook die invoeging van 2 Konings 10:15 as deel van 'n Judese bearbeiding van die teks onwaarskynlik.

Terwyl daar dus nie gereken hoef te word met 'n ingrypende voor-deuteronomistiese bewerking van die Jehuvertelling nie, moet die vraag na die sekondêre aard van 2 Konings 10:13-16 nog beantwoord word. Die oorgangsvers (2 Kon 10:12) is oteenseglik lomp. Dit dui egter nie noodwendig op 'n latere invoeging nie. Die oorgang tussen die inleiding en die berig oor Jehu se opstand (2 Kon 9:14-16), tussen die berig oor Joram se dood en die dood van Ahasia (2 Kon 9:25a, 27), tussen die berig oor Ahasia se dood en Jehu se optrede teen Isebel (2 Kon 9:30a, 31a) en tussen Isebel se dood en Jehu se optrede teen die res van Agab se huis in Samaria (2 Kon 10:1) is eweneens nie gemaklik nie. Tereg merk Schmitt (1972:28-29) op:

Es gehört eben zum Stil der Jehu-*Erzählung*, dass sie sich aus mehreren Episoden zusammenstellt, die unter einander nur sehr locker verknüpft sind. Ist dieser stilistische Charakter der Jehu-*Erzählung* erkannt, dann erledigen sich damit zwei weitere in der Forschungsgeschichte zur Literarkritik von II 9f. gemachte Vorschläge: So wird man jetzt nicht mehr mit *Stade* die historische Unvereinbarkeit von 10, 12-14 mit dem Vorangehenden und die von 10, 15f. mit dem Folgenden dazu benutzen können, die Episode von der Ermordung der jüdischen Prinzen und die von Jehus Zusammentreffen mit Jonadab 10, 12-14.15f als sekundäre Einfügungen auszuschneiden. Ebenso ist es jetzt unnötig, mit *de Vaux* und *Gray* anzunehmen, dass die beiden Episoden nicht an ihrer ursprünglichen Stelle stehen.

Die dichotome aard van die Jehuvertelling kan dus nie toegeskryf word aan die een of ander voor-deuteronomistiese bewerking nie. Die tweespaltigheid van die vertelling is van die begin af deel van die Jehugeskiedenis wat in Konings oorgelewer is. Die Dtr het daarby aangesluit en sy eie weergawe het die tweespaltige aard van die vertelling verdiep. Die moontlikheid dat dit te wyte sou kon wees aan 'n na-deuteronomistiese bewerking, word juis deur die Dtr se benutting van die vertelling buite spel geplaas. Die enigste na-deuteronomistiese toevoeging wat die aandag trek, is 2 Konings 9:29. Hierdie poging om die sinchronismes in Konings te korrigeer (Kittel 1900:233), toon dat die interpolator die Jehuvertelling reeds as geskiedenis verstaan het.

Dit bring die vraag na vore na die intensie van die oorspronklike vertelling in sy eie *Sitz im Leben*.

2.3 Die intensie en *Sitz im Leben* van die oorspronklike Jehuvertelling

Minokami (1989:130) oordeel dat die Jehuvertelling, soos dit in Konings oorgelewer en deur hom gerekonstrueer is, volledig is. Dit is egter baie onwaarskynlik dat die vertelling kan eindig met (בָּא שְׁמֵרָוּן) (2 Kon 10:17a*) (Timm 1990:100). Ten minste die slot van die oorspronklike vertelling is deur die Dtr vervang met sy eie komposisie.

Oor die vraag of die Jehuvertelling van huis uit 'n deel gevorm het van 'n groter vertellingskompleks, kan slegs gespekuleer word. Die oordeel van Minokami (1989:130) dat die vertelling 'ein von vornherein als Einheit konzipiertes Werk' is, gaan in die lig van die onvolledige aard daarvan te ver. Die standpunt van Schmitt (1972:137-138) dat die Jehuvertelling die oudste literêre bestanddeel van die Elisa-tradisie vorm, is nie houdbaar nie (Noth 1943:80; Plein 1966:15; DeVries 1978:110 n 21; Minokami 1989:132). Die voorstel van Noth (1943:80) dat 2 Konings 9-10 'n deel vorm van 'n siklus profeteverhale waarin die profete se ingrype in die troonopvolging in Israel beskryf word, bestaande uit 1 Konings 11*, 12*, 14*, 20*, 22 en 2 Konings 9*-10* (vgl reeds Kittel 1900:228), is eweneens onhoudbaar (Schmitt 1972:15; Rehm 1982:95; Steck 1968:21 A 2; Smend 1978:134). Die meeste wat oor die oorspronklike Jehuvertelling in dié verband gesê kan word, is dat dit as deel van 'n groter Jehuvertelling deur die Dtr in Konings opgeneem is.

Die intensie van die vertelling word dus nie bepaal deur 'n groter samehang nie, maar moet uit die vertelling self afgelei word. Die aanname dat die Jehuvertelling die grusame besonderhede vermeld as onpartydige beriggewer (Gunkel [1922]:92) verdiskonteer nie die verhaalkarakter van 2 Konings 9-10 nie (Schmitt 1972:29). Die vertelling gee ook nie interne getuienis wat die beskouing van Kittel (1900:228)

dat die vertelling Agabvriendelik is, regverdig nie (Whitley 1952:137-152; Schmitt 1972:30). Aan die ander kant kan ook beswaarlik met Würthwein (1984:339) ingestem word dat die oorspronklike vertelling 'in Jehu den grausamen pietätlosen Usurpator gesehen und demgemäss von seinen Taten erzählt [hat]....'

Die verteller fokus die kollig in sy vertelling deurgaans vanuit die beste hoek op Jehu. Hy is die hoofspeler: Al die ander karakters is noodsaaklike byspelers in die dramatiese vertelling (Montgomery-Gehman 1967:399; Smend 1978:134). Die dramatiese en snelvlouende vertelling laat egter nie die oordeel van die verteller sonder meer uit die verf kom nie (Smend 1978:134). Polzin (1980:18-19) het aangetoon hoe die onderskeid tussen vertelde spreke ('reported speech') en vertellende spreke ('reporting speech') die vertellersperspektief aandui. In die Jehuvertelling is daar drie aanwysbare gevalle waar die verteller van vertelde spreke gebruik maak. Al drie gevalle kom in die inleiding voor – 2 Konings 9:3, 6, 12 – en herhaal dieselfde boodskap: 'So sê die Here: Ek salf jou tot koning van Israel.'

Die verteller se gesigspunt ('point of view') word daarmee verraai. Hy aanvaar Jehu as die deur Jahwe aangewysde koning van Israel. Met sy dramatiese vertelling van Jehu se pad na die troon en die vestiging van sy koningskap, bevestig hy die legitimiteit van Jehu se regering en dinastie (Miller 1967:307-324; Minokami 1989:166). Die verteller se perspektief op die bewindsoorname van Jehu word belig deur die gebruik van verskillende motiewe wat in sy vertelling vervleg is met die beskrywing van die belangrike episodes wat tot die vestiging van Jehu se regering gelei het.

Onderliggend aan die legitimiteit van die koningskap van Jehu, wat deur die verteller verdedig word, is die ideologie van dinastieke koningskap op grond van goddelike aanwysing (Ishida 1977:25). Die goddelike uitverkiesing en aanwysing van die koning is 'the standard assertion of whoever seized the throne from the previous dynasty' (Ishida 1977:178). Hierdie motief van goddelike verkiesing is nie slegs tot die koningskap beperk nie, maar kom uitgebreid in die Ou Testament voor om ook die legitimiteit van ander invloedryke persone en instellings te verdedig: '[S]ie alle gelten als erwählt, berufen, gesalbt [oder vielleicht einmal auch nicht!], und das Zustandekommen ihrer Herrschaft in diesen Akten [oder etwa auch deren Fehlen] wird zur Rechtfertigung [oder auch Bestreitung oder Relativierung] ihres Anspruches erzählt' (Smend 1986:168).

Hierdie motief word in die inleiding tot die Jehuvertelling (2 Kon 9:1-6, 10-13) uitgewerk. Teenoor Schmitt (1972:139-140, 149-152) moet beklemtoon word dat hier nie 'n histories betroubare tradisie ten grondslag van die vertelling lê nie, maar 'jedenfalls liegt ein Theologumenon vor, durch das die Herrschaft Jehus von Jahwe her legitimiert werden soll' (Würthwein 1984:329). In hierdie aanwysingsberig speel Elisa 'n ondergeskikte rol, terwyl dit die tipiese trekke van soortgelyke vertellings

toon (Minokami 1989:162). Die profetiese aanwysing geskied nie in die openbaar nie, die aangewesene en diegene wat later daarvan bewus word staan verras, by die aangewesene is daar aanvanklik skroom om die aanwysing te openbaar, en die aanwysing dien as voorspel tot verdere vertellings waarin die onstuitbare gesag van die aangewesene duidelik word (Mettinger 1976:233-252):

Der Bericht ist womöglich eine schriftstellerische Konstruktion, um die Legitimität des Königtums Jehus aufgrund der Sanktionierung Jahwes zu Anfang mit Nachdruck zu behaupten. Wenn die Exposition unserer Erzählung im wesentlichen gemäss dem gewöhnlichen Ablauf der Erhebung zum König dargestellt ist, so bezeugt dies lediglich, dass der Verfasser sich des traditionell festgeprägten Königszeremoniells deutlich bewusst war.

(Minokami 1989:162)

In die vertelling word דָּלַף nie minder nie as nege keer aangetref. Die gebruik van die woord word ingebundel in die episodes van Jehu se proklamasie as koning tot die dood van Isebel en vorm 'n *Leitmotiv* in hierdie deel (Olyan 1984:652-668; vgl Rehm 1982:99; Nelson 1987:200). In 2 Konings 9:11 word דָּלַף in 'n retoriese vraag aangetref (soos duidelik word uit die tweede, egte vraag wat onmiddellik volg) en in 2 Konings 9:31 word dit weer as retoriese vraag aan Jehu gestel (soos blyk uit die spottende verwysing na Jehu as Simri; Olyan 1985:203-207). Die retoriese vrae ooraam hierdie gedeelte en 'n eksplisiete antwoord bly vanselfsprekend uit.

In die wagtoringtoneel word דָּלַף as egte vraag in die mond van die boodskappers gelê, telkens met 'n ontwykende antwoord. Eers wanneer Joram in sy ontmoeting met Jehu dieselfde vraag stel, kom daar 'n antwoord: 'Wat? Is daar vrede so lank as die hoerery van Isebel, jou ma, voortduur en haar baie towerye?' (vgl Montgomery-Gehman 1967:406; Gray 1970:545 n d, e; Steck 1968:A 1). Met hierdie antwoord word die motivering vir Jehu se optrede gegee, maar tegelyk ook vir sy aanwysing deur Jahwe.

Jehu is nie bloot usurpator nie, maar hersteller van die דָּלַף wat deur Isebel versteur is (Soggin 1981:453-459). Die verwyte teen Isebel is kennelik metafories bedoel (Hobbs 1985:116-117) en slaan op religieuse praktyke wat met die vrugbaarheidskultus te doen het (Steck 1968:35 A 1; Van der Woude 1978:116). Jehu is deur Jahwe aangewys om die kultus wat in die koningshuis bedryf word (Ahlström 1982:62-63) te suiwer en sodoende die orde te herstel.

Naas die motief van דָּלַף loop die motief van belasting deur onkundiges deur die eerste episodes van die vertelling. Dit word in die proklamasietoneel (2 Kon 9:11), die wagtoringtoneel (2 Kon 9:20) en die Isebeltoneel (2 Kon 9:31) aangetref. Die belasting spruit uit die onbegrip van die lasteraar vir die werklike toedrag van

sake en reflekteer negatief op die lasteraar, maar positief op die belasterde (vgl 1 Sam 10:27; 11:12-13; Wharton 1962:382-383) wanneer die ware stand van sake aan die lig kom.

In 2 Konings 9:11 en 2 Konings 9:20 word die lastering aangedui met die ongunstige gebruik van עַנְוָה (Gray 1970:541, 546). In 2 Konings 9:11 beskryf die offisiere die profeet as עַנְוָה en gee daarmee hulle lae dunk van die persoon en sy boodskap te kenne. Sodra hulle egter die inhoud van die boodskap verneem, verander hulle opinie en optrede. Die profeet word erken as draer van 'n Jahweboodskap wat gehoorsaam moet word en Jehu, wat van die begin af raaksien dat die profeet gehoor moet word, kontrasteer gunstig met sy mede-offisiere.

In 2 Konings 9:20 beskryf die toringwag Jehu se manier van wadryf as רַעֲוָה . Minokami (1989:140) oordeel, met verwysing na 2 Samuel 18:27, dat hierdie uitdrukking die verteller se oordeel onder woorde bring. Dit is onwaarskynlik, gesien die positiewe beeld wat die verteller van Jehu skep. Die neerhalende opmerking van die toringwag word uitgespreek deur iemand wat nie besef dat Jehu koning is nie. Die gebeure wat volg, stel hom in die ongelyk. Dit is nie Jehu nie, maar Joram wat sy wa רַעֲוָה dryf: Eers dryf koning Joram sy wa as 'n boodskapper, dan vlieg hy om in blindelinge vlug en sterf met 'n pyl in die rug. Jehu, daarenteen, dryf sy wa in 'n onstuitbare opmars na die troon in Jisreël.

Isebel groet Jehu doelbewus spottend en beledigend (Gray 1970:551; Olyan 1985:203-207). Uit haar voorbereidings om Jehu te ontmoet, spreek dat sy as koningin hom konfronteer (Olyan 1985:203-207), terwyl die verwysing na die sewedaagse koning 'n parallel met Simri se onsuksesvolle staatsgreep lê. Isebel praat egter sonder om te begryp dat Jehu deur Jahwe as koning aangewys is en dus anders as Simri optree. Haar eie dood en die suksesvolle magsoorname van Jehu bevestig dat hy nie op een lyn met Simri geplaas kan word nie. Die valsheid in die vergelyking wat Isebel maak, reflekteer juis gunstig op Jehu se koningskap.

Die vertelling illustreer deurgaans Jehu se gesag en waardigheid as koning. Hy staan in sterk kontras met Joram (Minokami 1989:144). Sy dapperheid en militêre vermoë word beklemtoon: Nie alleen tref hy al die maatreëls wat nodig is om die element van verrassing aan sy kant te hou nie, maar verslaan met 'n enkele veeg twee konings, neem Jisreël sonder slag of stoot oor en boesem soveel vrees in dat selfs die versterkte stad, Samaria, met sy gewapende mag, nie teen hom weerstand bied nie.

Ten spyte van die oordeel wat reeds in Hosea 1:4 uitgespreek word en sedertdien gevestig het dat Jehu se magsoorname 'n bloedbad veroorsaak het (Nelson 1987:205, 'What is new and shocking is the scope and brutality of Jehu's reforming violence'; Hobbs 1985:119, 'The activities of Jehu...are characterized by a brutality

that goes beyond reason...'), is dit nie sonder meer uit die vertelling af te lei nie. Die vertelling, intendeel, onderstreep dat Jehu nie met roekelose geweld die mag oorneem nie. Slegs mense wat uit politieke noodsaak nie in die lewe gelaat durf word nie, word volgens die vertelling gedood. Die vertelling stel dit nie as 'n probleem nie, maar as koninklike politiek (vgl 1 Kon 2:12-47).

Dit is dan ook as koning wat Jehu, ná die dood van Isebel, 'n feesmaal in Jisreël aanbied (Gray 1970:551). Sy waardige optrede word in dieselfde toneel onderstreep met die opdrag wat hy gee om Isebel te begrawe omdat sy 'n koningsdogter is. Die fyn diplomatie waarmee hy meester word van Samaria, word in besonderhede vertel, terwyl die opstapeling van die koppe van Agab se seuns as skrikwekkende koninklike voorsorgmaatreël teen verdere opstand verstaan sou kon word (Gray 1970: 554-555).

Ander deelnemers aan die magsoorname, behalwe Jehu, word in die vertelling slegs terloops vermeld. Hulle deelname illustreer egter telkens dat daar 'n verskuiwing in lojaliteit van Joram af na Jehu toe plaasgevind het en dat hy die mag met 'n minimum aan weerstand in die hande gekry het. By die offisiere in Ramot vind hierdie verskuiwing van lojaliteit spontaan plaas in die erkenning van die profeteboodskap as Jahwewoord. Die boodskappers van Joram en die bediendes van Isebel gee hulle lojaliteit aan Jehu op sterkte van sy gesagvolle oproep tot hulle (Minokami 1989:141). In die besef van hulle onmag om teen hom weerstand te bied, gee die stadsbestuur in Samaria hulle steun aan Jehu se regering. Die spontane ondersteuning wat Jehu van Jonadab ontvang, plaas daardie episode in die kader van 'geen weerstand teen Jehu nie'. Oor die persoon en funksies van Jonadab ben Rekab in 2 Konings 9:15-16 kan slegs gespekuleer word (Würthwein 1984:339; Minokami 1989:93). Die episode onderstreep nogtans dat Jehu geen teenstand teen sy magsoorname buite die eng kring van Joram se huisgesin ondervind het nie. Die vertelling laat Jehu se optrede nie slegs in gunstige lig staan deur die wye ondersteuning daarvan aan te toon nie, maar bevestig ook met sy beskrywing van die onweersaanbaarheid van Jehu se gesag dat hy die legitieme koning is wat Jahwe se seën wegdra (Gray 1970:538).

Die vertelling verswyg nie dat Jehu teen sy koning saamgesweer het nie. Die gebeure tussen sy proklamasie as koning en Samaria se erkenning van sy gesag word trouens daardeur omraam (2 Kon 9:14; 10:9). Die suksesvolle sameswering van Jehu kan selfs as die tema van die vertelling beskou word (Minokami 1989:153). In hierdie tema word 2 Konings 10:9 ingebed. Jehu onthef met sy toespraak die **כְּלִי-הַדָּמָיִם** van die blaam op die moorde wat in Samaria gepleeg is (Montgomery-Gehman 1967:409; Rehm 1982:106), maar hy distansieer hom nie daarvan nie (Rehm 1982:106) en bedek dit ook nie met 'n lagie vrome vernis nie (Montgomery-Gehman

1967:409; Gray 1970:55). Jehu erken prontuit dat hy vir die dood van Joram verantwoordelik is. Die mees vertroude beskermers van die koningshuis is egter verantwoordelik vir die dood van die koninklike nageslag. Selfs hierdie mees vertroues het dus met hom meegedoen in die sameswering teen Joram: 'Jehu ist schlechthin stolz darauf, dass die Diener des gestürzten Königshauses ihn gestützt und positiv an seinen Aufstand teilgenommen haben' (Minokami 1989:153).

Die verteller wat in 2 Konings 9*-10* aan die woord is, is 'n meester in sy vak (Smend 1978:134). Ten spyte van die episodiese karakter van sy vertelling, slaag hy nietemin baie goed daarin om 'n spanningsvolle geheel te komponeer. Geen oomblik trek die *Erzählungsfreude* wat uit die dramatiese gang van die vertelling spreek, egter die aandag af van die intensie wat die verteller het nie, om duidelik te maak dat Jehu die koning is wat Jahwe in die plek van Joram aangewys het: 'Unsere Erzählung ist die Ätiologie des Königtums Jehus. Sie ist zur Legitimation und zum Ruhme Jehus geschrieben' (Minokami 1989:154).

Verskillende voorstelle is in die wetenskaplike literatuur gedoen om die sfeer waarin die Jehuvertelling oorspronklik tuis was, nader te bepaal. Plein (1966:15) plaas die vertelling in die sfeer van die aangewese koning en offisiere, Steck (1968: 47) aanvaar weer dat dit in 'Kreisen der Beamtenschaft oder des Militärs um Jehu entstandenes ist', terwyl verskeie ondersoekers die tuiste van die Jehuvertelling in profetiese kring soek (Noth 1943:80; Montgomery-Gehman 1967:399; DeVries 1978:69; Ahlström 1977:47-69). Dit is nie moontlik om die spesifieke kring waaruit die vertelling stam, presies te identifiseer nie (Schmitt 1972:31). Die meeste wat met redelike sekerheid gesê kan word, is dat die vertelling die belange van die heersende dinastie dien (Minokami 1989:154) en waarskynlik uit die kringe na aan die koninklike hofhouding stam.

Oor die ontstaanstyd van die vertelling kan ook net gespekuleer word. Daar word algemeen aanvaar dat die vertelling sy oorsprong tydens die regeertyd van die Jehudinastie gehad het. So plaas Steck (1968:32 A 2) en Schmitt (1972:30) die vertelling vroeg in die dinastie, Montgomery-Gehman (1967:399) plaas dit nog tydens die bewind van Jehu, terwyl Jepsen (1934:74) en Miller (1967:307-324) dit tydens die regering van die laaste konings van die Jehudinastie plaas.

Die later datering van die vertelling is meer waarskynlik as die vroeër datering. Die argument vir 'n vroeë datering, soos deur Schmitt (1972:30) geformuleer, naamlik '[d]ass der Erzähler trotz der Absicht, Jehu zu rechtfertigen, von jeder Beschönigung der im Verlauf der Revolution vorgekommenen Grausamkeit absieht, ist nur damit zu erklären, dass die Erzählung zu einer Zeit abgefasst wurde, in der die Einzelheiten des Revolutionsgeschehens noch allgemein bekannt waren', berus op 'n waarde-oordeel wat nie in die vertelling gedeel word nie. Grusame detail is nie

noodwendig betroubare detail wat nabyheid aan die gebeure verraai nie (vgl Rig 4:21; 1 Sam 17:49-51; vgl ook Garbini 1988:16).

Die sterk apologetiese karakter van die Jehuvertelling dui op 'n ontstaanstyd toe die regering van die Jehudinastie se legitimiteit onder verdenking gekom het. Skerp kritiek teen die dinastie word eers in die optrede van die profete Hosea en Amos in die agtste eeu gehoor. Die feit dat Elisa in hierdie literêre komposisie by name genoem word, dui daarop dat hy toe reeds 'n simboliese bekendheid verwerf het (Auld 1984:66-82). Hierdie bekendheid het Elisa waarskynlik eers later verkry, tydens die regering van Jehu se opvolgers en die stryd wat hulle teen die Arameërs gevoer het (Schmitt 1972:190; Moore 1990:117-120).

Die Jehuvertelling kan ten beste beoordeel word as 'n legitimasielegende vir die Jehudinastie. Die dichotome karakter van die vertelling is van die begin af deel van die vertelling en dien die apologetiese intensie van die verteller. As legitimasielegende staan die vertelling na aan koninklike propaganda en plaas dit die betroubaarheid van die geheel as historiese getuienis sterk onder verdenking: 'Bei der Frage, was geschichtlich authentisch ist, lässt sich hinter die Literatur kaum zurückgehen. Auch in den alten Szenen liegt erzählerisch gestaltetes Gut vor, keine historische Dokumentation' (Würthwein 1984:339-340).

3 KONKLUSIE

Die detail wat deur die Jehuvertelling gegee word ten opsigte van 'die Ausrüstung und Bewaffung des israelitischen Heeres, auf die Beziehungen verschiedener Gruppen der israelitischen Bevölkerung untereinander, auf das Verhältnis zwischen Königshaus und Nobilität, auf die Städte Ramot, Jesreel, und Samaria und noch anderes' (Timm 1982:136), red nie die vertelling as 'eine Geschichtsquelle von hoher Bedeutung für die israelitische Königszeit' nie (Minokami 1989:7).

Eensyds is hierdie detail bloot detail: Dit dra nie betekenisvolle getuienis by tot die rekonstruksie van die geskiedenis van Jehu nie. Andersyds is die detail dikwels slegs terloopse detail wat net by wyse van afleiding en spekulasie betekenisvol gemaak kan word.

Die nabyheid van die vertelling aan die gebeure wat dit beskryf, waarborg ook nie die betroubaarheid van die beskrywing nie. Die vertelling vertoon 'n uiters eensydige beeld en verswyg of verteken talle historiese betekenisvolle verbande. Daarbenewens is die verloop van gebeure, soos die vertelling dit aanbied, op baie plekke gewoon historiese ongeloofwaardig.

Die dichotome aard van die Jehuvertelling as legitimasielegende, sy byna propagandistiese intensie om die regering van die Jehudinastie te onderskraag en die

diensbaarheid aan sy eie 'point of view' waartoe die Dtr dit met sy opname en redaksionele ingrype verplig het, stel 2 Konings 9-10 buite spel as waardevolle historiese bron vir die rekonstruksie van die geskiedenis van die koningskap van Jehu. Die historiese waarde van die Jehuvertelling as getuie van die koningsideologie in Israel, van 'n vroeë apologetiek en van propagandistiese regeringslegitimasië moet nog ontgin word.

Literatuurverwysings

- Ahlström, G W 1977. King Jehu – A prophet's mistake, in Merrill, A L & Overholt, T W (eds), *Scripture in history and theology: Essays in honor of J Coart Rylaarsdam*, 47-69. Pittsburgh: Pickwick. (Pittsburgh Theological Monograph Series 17.)
- 1982. *Royal administration and national religion in ancient Palestine*. Leiden: Brill. (Studies in the history of the ancient Near East 1.)
- Alt, A 1959. Der Stadstaat Samaria, in Noth, M (Hrsg), *Kleine Schriften zur Geschichte des Volkes Israel III*. München: Beck.
- Alter, R 1981. *The art of biblical narrative*. New York: Basic Books.
- Auld, A G 1984. Prophets and prophecy in Jeremiah and Kings. *ZAW* 96, 66-82.
- Brueggemann, W 1982a. *1 Kings*. Atlanta: John Knox. (Knox preaching guides.)
- 1982b. *2 Kings*. Atlanta: John Knox. (Knox preaching guides.)
- Burney, C F 1903. *Notes on the Hebrew text of the book of the Kings*. Oxford: Clarendon.
- Carr, E H 1986. *What is history?* 2nd ed. Hampshire: McMillan.
- Cook, A 1986. 'Fiction' and history in Samuel and Kings. *JSOT* 36, 27-48.
- DeVries, S J 1978. *Prophet against prophet: The role of the Micaiah narrative (1 Kings 22) in the development of early prophetic tradition*. Grand Rapids: Eerdmans.
- 1985. *1 Kings*. Waco: Word Books. (Word biblical commentary 12.)
- Dietrich, W 1972. *Prophetie und Geschichte: Eine redaktionsgeschichtliche Untersuchung zum deuteronomistischen Geschichtswerk*. Göttingen: Vandenhoeck. (FRLANT 108.)
- Dreyer, P S 1974. *Inleiding tot die filosofie van die geskiedenis*. Kaapstad: HAUM.
- Garbini, G 1988. *History and ideology in ancient Israel*. New York: Crossroad.
- Gray, J 1970. *1 and 2 Kings: A commentary*. 2nd rev ed. London: SCM. (OTL.)
- Green, A R 1983. Regnal formulas in the Hebrew and Greek texts of the book of Kings. *JNES* 42/3, 167-180.
- Gunkel, H [1922]. *Geschichten von Elisa*. Berlin: Karl Curtius. (Meisterwerke hebraischer Erzählkunst 1.)

- Hayes, J H & Hooker, P K 1988. *A new chronology for the kings of Israel and Judah and its implications for biblical history and literature*. Atlanta: John Knox.
- Hentschel, G 1985. *2 Könige*. Würzburg: Echter Verlag. (Die neue Echter Bibel. Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung 11.)
- Hobbs, T R 1985. *2 Kings*. Waco: Word Books. (Word biblical commentary 13.)
- Hoffmann, H-D 1980. *Reform und Reformen: Untersuchungen zu einem Grundthema der deuteronomistischen Geschichtsschreibung*. Zürich: Theologischer Verlag. (AThANT 66.)
- Ishida, T 1977. *The royal dynasties in ancient Israel: A study on the formation and development of royal-dynastic ideology*. Berlin: De Gruyter. (BZAW 142.)
- Jepsen, A 1934. *Nabi: Soziologische Studien zur Alttestamentlichen Literatur und Religionsgeschichte*. München: Beck.
- 1953. *Die Quellen des Königsbuches*. Halle (Saale): Niemeyer.
- Jones, G H 1984. 1 and 2 Kings. Vol 2: *1 Kings 17-2 Kings 25*. Grand Rapids: Eerdmans. (NCeB.)
- Kenik, H A 1983. *Design for kingship: The deuteronomistic narrative technique in 1 Kings 3:4-15*. Chico: Scholars Press. (SBLDS 69.)
- Kittel, R 1900. *The Bücher der Könige*. Göttingen: Vandenhoeck. (HK 1/5.)
- Köppel, U 1979. *Das deuteronomistische Geschichtswerk und seine Quellen: Die Absicht der deuteronomistischen Geschichtsdarstellung aufgrund des Vergleichs zwischen Num 21, 21-35 und Dtn 2, 26-3, 3*. Bern: Peter Lang. (EHS.T 122.)
- Laato, A 1986. New viewpoints on the chronology of the kings of Judah and Israel. *ZAW* 98, 210-221.
- Long, B O 1984. *1 Kings: With an introduction to historical literature*. Grand Rapids: Eerdmans. (The Forms of the Old Testament Literature 9.)
- Mettinger, T N D 1976. *King and Messiah: The civil and sacral legitimation of the Israelite kings*. Lund: Gleerup. (CB.OTS 8.)
- Miller, J M 1966. The Elisha cycle and the accounts of the Omride wars. *JBL* 85, 441-454.
- 1967. The fall of the house of Ahab. *VT* 17, 307-324.
- Minokami, Y 1989. *Die Revolution des Jehu*. Göttingen: Vandenhoeck. (GTA 38.)
- Montgomery, J A (Gehman H S ed) 1967. *A critical and exegetical commentary on the books of Kings*. Edinburgh: T & T Clark. (ICC.)
- Moore, R D 1990. *God saves: Lessons from the Elisha stories*. Sheffield: JSOT Press. (JSOT Supplement Series 95.)
- Mullen, E T (jr) 1988. The royal dynastic grant to Jehu and the structure of the book of Kings. *JBL* 107/2, 193-206.

- Nelson, R D 1987. *First and second Kings*. Atlanta: John Knox. (Interpretation: A Bible commentary for teaching and preaching.)
- 1988. The anatomy of Kings. *JSOT* 40, 39-48.
- Noth, M 1943. *Überlieferungsgeschichtliche Studien 1: Die sammelnden und bearbeitenden Geschichtswerke im Alten Testament*. Halle (Saale): Niemeyer. (SKG.G 18/2.)
- Olyan, S M 1984. H^ašalom: Some literary considerations of 2 Kings 9. *CBQ* 46/4, 652-668.
- 1985. 2 Kings 9:31 – Jehu as Zimri. *HThR* 78/1-2, 203-207.
- Peckham, B 1985. *The composition of the Deuteronomistic History*. Atlanta: Scholars Press. (HSM 35.)
- Plein, I 1966. Erwägungen zur Überlieferung von 1 Reg 11:26-14:20. *ZAW* 78, 8-24.
- Polzin, R 1980. Moses and the deuteronomist: A literary study of the Deuteronomistic History. *Part 1: Deuteronomy, Joshua, Judges*. New York: Seabury.
- Porter, J R 1979. Old Testament historiography, in Anderson, G W (ed), *Tradition and interpretation: Essays by members of the Society for Old Testament Study*, 125-162. Oxford: Oxford University Press.
- Rehm, M 1982. *Das zweite Buch der Könige: Ein Kommentar*. Würzburg: Echter Verlag.
- Ruprecht, E 1978. Entstehung und zeitgeschichtlicher Bezug der Erzählung von der Designation Hasaels durch Elisa. *VT* 28, 73-82.
- Šanda, A 1912. Die Bücher der Könige. 2. Halbband: *Das zweite Buch der Könige*. Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung. (EHAT 9.)
- Schmitt, H-C 1972. *Elisa: Traditionsgeschichtliche Untersuchungen zur vorklassischen nordisraelitischen Prophetie*. Gütersloh: Gerd Mohn.
- Smend, R 1978. *Die Entstehung des Alten Testaments*. Stuttgart: Kohlhammer. (ThW 1.)
- 1986. *Die Mitte des Alten Testaments: Gesammelte Studien 1*. München: Kaiser. (BEv Th 99.)
- Soggin, J A 1981. Jezabel, oder die fremde Frau, in Caquot, A & Delcor, M (éds), *Melanges bibliques et orientaux en l'honneur de M Henri Cazelles*, 453-459. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag. (AOAT 212.)
- Stade, B 1885. Anmerkungen zu 2 Ko 10-14. *ZAW* 5, 275-297.
- Steck, O H 1968. *Überlieferung und Zeitgeschichte in den Elia-Erzählungen*. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag. (WMANT 23.)
- Timm, S 1982. *Die Dynastie Omri: Quellen und Untersuchungen zur Geschichte Israels im 9. Jahrhundert vor Christus*. Göttingen: Vandenhoeck. (FRLANT 124.)
- 1990. Minokami, Yoshikazu: Die Revolution des Jehu. *ThL.Z* 115/2, 100-101.

- Van der Woude, A S 1978. *Jona. Nahum*. Nijkerk: Callenbach. (De prediking van het Oude Testament.)
- Wallace, H N 1986. The oracles against the Israelite dynasties in 1 and 2 Kings. *Biblica* 67, 21-40.
- Wharton, J A 1962. sv slander. *IDB*.
- Whitley, C F 1952. The deuteronomistic presentation of the house of Omri. *VT* 2, 137-152.
- Würthwein, E 1978. Naboth-Novelle und Elia-Wort. *ZThK* 75, 375-397.
- 1984. *Die Bücher der Könige: 1. Kön 17-2. Kön 25*. Göttingen: Vandenhoeck. (ATD 11/2.)